

MOĞOLCA VE TÜRKÇEDE YAŞAYAN BENZER SÖZLER ÜZERİNE

Tuncer GÜLENSOY*

ÖZET

Moğolca ve Türkçede birbirine akraba olan dillerdir. Bu makalede bu iki dilin söz hazinesinde yer alan bazı sözcüklerin tarihteki ve günümüzdeki anamları karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moğolca, Türkçede, Ural-Altay Dil Ailesi.

ON THE SIMILAR WORDS IN MONGOLIAN AND TURKIC LANGUAGES

ABSTRACT

Mongolian and Turkish relatives to each other. In this article, the vocabulary of the two languages are compared with each other.

Keywords: Mongolian, Turkish, Ural-Altaic Language Family.

Moğolca ve Türkçede *Ural-Altay Dil Ailesi*'nın *Altay Kolu* şubdayakın akraba iki dildir. Bu kolda Manzı-Tunguz, Kore ve Japon dilleri de Moğolca ve Türkçede akrabadır. Bu akrabalığın dayandığı temellere itiraz eden bazı Avrupalı dilciler varsa da Prof. Nicholaus Poppe, Ahmet Temir, Osman Nedim Tuna, Tuncer Gülensoy, Denis Sinor vb gibi pek çok Türkolog, Mongolist ve Altayist dil akrabalığına inana bilim adamlarıdır.

Bilindiği üzere Türkmenin en eski yazılı belgeleri, Kırk Türkler'e ait olup, VIII. Yüzyıldan kalma *Orhun Yazıtları (Abideleri/Anıtları)* adı ile tanıdığımız *bengü taşları*dır. Sayısı altmışının üzerinde olan bu yazıtların dili, Eski Türk'e adı ile bilinir. Kırk Türkler'in tarih sahnesinden çekilmesi ile ortaya Aksak başı bir Türk devleti de Uygurlar'dır. Bu Türk kavmi de Kırk Türkler gibi uzun yıllar Orta Asya'da hıkkım sarmışlar ve yine yerde yazılı belge bırakmışlardır. Eski Uygurlar'ın papı, kâğıt, ipek ve tahtalar üzerine yazdıkları eserler, Eski Türkmenin ikinci döndürümeye ait olup Türkoloji dünyasında *Uygur Yazmaları* olarak tanınırlar. Bugün pek az Almanya, Finlandiya, Rusya ve Çin gibi ülkelerin kitaphane ya da müzelerinde bulunan bu yazmalar, dil ve kültür malzemesi olarak Kırk Türk yazıtlarından farklıdır.

Bu araştırmada iki yakın akraba dilin söz hazinesinde yer alan bazı sözcüklerin tarih içindeki kullanılış biçimleri ve anamları üzerinde durulmuştur. Amaç, Türkçede ile Moğolcanın karşılaştırılması konusunda genellemelere yol göstermek ve fikir vermektir.

Moğolcaya ilgi duyan genel Türkologların Prof. Dr. Ahmet Temir tarafından Türkçeye tercüme edilen *Moğolların Gizli Tarihi* (Ankara 1948, TTK yayını) ile Prof. Dr. Tuncer Gülensoy tarafından Türkçeye tercüme edilen *Altan Topçı* (Ankara 2008, Kültür Ajans yayını) adlı eserlerini de okumalarını ve dip notlarında verilen bilgileri okumalarını öneririm. Ayrıca Prof. Dr. Talat Tekin'in üç cilt olarak yayımlanan *Makaleler* adlı kitabındaki bilgileri okumalarını tavsiye ederim.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi

MOĞOLCA	HALHA MOĞOLCA	ANLAMI	DLITTEKİ ŞEKLİ	ANLAMI	TÜRK LEHÇELERİNDEKİ ŞEKLİ
tulum	tulam	deri torba	--	---	TT. tulum
tulumna-		deri torbanın içine koy-	---	---	TT. tulumla-
tusa [asig tusa]	tus	yarar, kazanç	tusu	menfaat, şifa	ET. asığ tusuğ
t <u>q</u> el		dağıtma, tam, tamam	t <u>q</u> el	tamamen	ET. t <u>q</u> el
t <u>q</u> me(n)	t <u>q</u> m(en)	on bin	t <u>q</u> men	pekişmek	TT. t <u>q</u> men
T <u>q</u> r <u>g</u> ~t <u>q</u> r <u>k</u> e	T <u>q</u> rok	T <u>q</u> rk	T <u>q</u> k	T <u>q</u> k	TT. T <u>q</u> k
uyla-	uylax	ağla-	yığla-	ağlamak	TT. ağla-
uylag-a(n)	uya(n)	ağlama, inleme			
uli-	ulix	ulu-, inle-	---	---	TT. ulu-
ulus	uls	insan, millet; devlet, ülke; şehir, eyalet.	ulus	millet	TT. ulus
umay	--	d <u>z</u> l yatağı	---	---	TT. Umay <u>z</u> ad'
ur		t <u>q</u> m <u>r</u>			TT.ur
urtu	urt	uzun	uzun	uzun	TT.uzun
urug	urag	evlilikle bağlı; cenin			
usu(n)	us	su	sub, suw	su	TT.su
<u>z</u> <u>q</u> m	<u>z</u> em	<u>z</u> <u>q</u> m	<u>z</u> <u>q</u> m	<u>z</u> <u>q</u> m	TT. <u>z</u> <u>q</u> m
habırg-a(n)	xavirga	kaburga kemigi; bıçak, yan taraf; kanat			TT. kaburga
habırg-a(n) sara	---	hilal	---	---	---

habhag	xavxag	kapak			ET. kapgak
hagan	xān	b <u>ğ</u> y <u>ğ</u> k han			ET. kağan
hay <u>ğ</u> i(n)	xay <u>ğ</u> (in)	makas			ET. kay <u>ğ</u> i
haldag-a		penis	---	---	---
halh-a	xalx	kalkan, siper, koruyucu, perde, korunma.			TT. kalkan
[naran-u halha]		g <u>ğ</u> neşlik			
[salkin-u halha]		r <u>ğ</u> zgarlık			
han-a		nereye? nerede?			TT.'nde *ka ile Kurulmuş soru adalarından yalnız kaç, ka- çar, kaçinci
hamig-a ~hag-a~xa	xā	nerede? nereye?			---
hamigabi	xānax	nereden? nerinin?, hangi yerin?			---
hamigasi ~haysi, hagasi, hasi		nereye?			---
hamug	xamag	tam, b <u>ğ</u> j <u>ğ</u> n; herkes, hersey, hepsi.	kamug	b <u>ğ</u> j <u>ğ</u> n, hep	ET. kamuğ
hamuga		hepsine, herkese; herseye; heryer			
han	xān	han, hakan.	kagan	h <u>ğ</u> k <u>ğ</u> ndar	TT. kağan, hakan
har-a	xar	kara	kara	kara	TT. kara
harangguy ~haranggu	xaranguy	karanlık; karalık, koyuluk, alaca karanlık, akşam karanlığı	karanggu	karanlık	TT. karanlık
harahan		kiraz kararı, siyahımsı.			TT. kara

harbisu(n)	xarvisu	kaburga kemiği, pirzola; yaprak damarı; şemsiye teli.	---	---	TT. kaburga
hasag		kazak, kirgız.	---	---	TT. Kazak
homurga(n)	xomurg	kuşatma, aevreleme eylemi.			krş.T _ç omurga
honggur	xongur	kestane rengi at.	konggur	kestane rengi	T _ç konur
honi(n) [er-e honi(n)]	xoni	koyun kısırlaştırılmış ko ^ä	---	---	--
honi(n)əin		əoban	---	---	TT. koyuncu
honug		gece i ^ä in yatacak yer			TT. konuk v̄misafir'
honugla-		gecelemek	---	---	TT. konakla-
honuguri	xonüri	t _ç nek			--
horgulci(n)	xorgulj	kurşun	korguşın	kurşun	krş.T _ç kurguşun
gortig ~hortig	gortig, gortog	pergel; halka, aember daire	---	---	Elâzığ:kortig'əu-kur'
hotan	xota	şehir, kasaba, k _ç y, duvar, a ^ä it; kale, hisar.	---	---	--
huda		kaynpeder			TT. kuda
huygur		Uygur	---	---	TT. Uygur
hulan [=k _ç jen]		Asya bozkırlarının vahşi eşegi, kulan.			
hun		kuğu	---	---	--
hural		toplantı, toplanma, kongre, oturum, meclis			T _ç kurul
hurud		bir a ^ä şit Moğol peyniri.			TT. kurut

husu(n)	xus	huş ağacı			
husur	xusurx	kısırlı-, kıraklı-, verimsiz ol-			---
hutug		kutsallık, itibar, vakar, asalet; <i>st̪nl̪k</i> , saadet, neşe; kutsama.	kut	saadet, kut	T _ç kut
hutugtu		kutsal			TT. kut+lu
de	d̪	çğle	nidle	çğle	TT. çğle
desi ~d̪si	des	akşam	---	---	---
ker	xer	çk̪z, inek, b _ç y _ç k̪	çk̪z	çk̪z	TT. çk̪z
ker mal		sığır	çk̪z	çk̪z	tt. ÖKÜZ
ker terge		kağnı	---	---	TT. çk̪z arabası
[usun ker]		manda	---	---	T _ç su sığırı
kerain		sığır kabanı	---	---	---
çk̪	xex	ان-			---
لىكى		انلىم			---
r-e	r̪	tohum, tahlı, meyve, sonuč; ç _ç n; evlat, soy, nesil	---	---	TT. ç _ç e, ç _ç e-
çm	zem	ç _ç m, kuru ç _ç m			TT. ç _ç m
çmci	zemci	şarap ç _ç eticisi			
cada	zada	b _ç y _ç kullanarak yağmur yağdırma.			TT. yada
cada ilahu		yağmur yağdırma _ç in kullanılan b _ç y _ç taş			T _ç yada taşı
cadači		yağmur yağdırın b _ç y _ç i			
cagam	zagam	elbisenin yakası			TT.yaka

calbari-	zalvarix	dua et-, ibadet et-, ellerini kavuştur-			TT.yalvar-
calbaril	zalvaril	dua; ibadet			Kırg.calbar
sicim	sijim	ip, sicim, sarma; olta; sebeplerden biri; durum			T _ç sicim
sicim _i		ipi a ken kimse			
sicimne	sijimmex	tak-,bağla-			TT. sicimle-
cali	zali	alev,yalaz,ateş,ruh			T _ç yalımlı; Kırg. Calın
cargu	zargu	dava			TT. yargı
cargu _i	zargu _i	h _ç kim, avukat, kavgacı, davacı kişi			
cargula-		dava a -			TT. yargıla-
carla-		emir ver-, il _ç n et-, bildir-; sipariş ver-			---
carlig	zarlig	emir, ferman			TT. yarılık; Kırg. Carlik
carligla-		emir ver-			
şker mal		siğır			
şker terge		kağırı			
[usun şker]		manda			T _ç su siğırı
şker _{in}		siğır a obanı			
ş _k e	şex	ن			
ş _k l		ان			
ş _r e	ş ^r	tohum, tahlil, meyve, sonu _ç ; ş _r n; evlat, soy, nesil			
ş _r m	şem	اش، kuru اش			T _ç اش

قىمىنى	zemni	şarap içeticisi			
cada	zada	bıçak kullanarak yağmur yağdırma.			Tı̄yada
cada ئىلەھى		yağmur yağdırma için kullanılan bıçak taş			Tı̄yada taşı
cadaسى		byağmur yağdırınan bıçak			
cagam	zagam	elbisenin yakası			Tı̄yaka
calbari-	zalvarix	dua et-, ibadet et-, ellerini kavuştur-			Tı̄yalvar
calbaril	zalvaril	dua; ibadet			Kırg.calbar
sicim	şijim	ip, sicim, sarma; olta; sebeplerden biri; durum			Tı̄sicim
sicimنى		ipi aken kimse			
sicimne	sijimnex	tak-,bağla-			
cali	zali	alev,yalaz,ateş,ruh			Tı̄yalım; alev Kırg.calın
cargu	zargu	dava			Tı̄yargı
carguنى	zarguنى	hukuk, avukat, kavgacı, davacı kişi			
cargula-		dava aks-			
carla-		emir ver-, ilçen et-, bildir-; sipariş ver-			
carlıg	zarlig	emir,ferman			Tı̄yarlık; Kırg.carlık
carlıqla-		emir ver-			
carım	zarım	yarım			TT. yarım
carımdug		yarım, tamamlanmamış			
carımla-		bir şeyin yarısını yap-			

carim-a	zarin	iri taneli kum; kepek; harika yemek			
casa-	zasax	sıraya koy-, d _ż enle,tamir et-iğdiş et-; s _ż le-			
casamal		d _ż eltilmiş,tamir edilmiş,iğdiş edilmiş			
casamcil		islah, reform			
casag	zasag	kanun,h _ı k _ı met,y _ı netim;g _ı ç, politik yap-			TT. yasa
casagi		tamir eden,d _ż elten kişi,hakim,y _ı netici			TT. yasaci
casagla-		y _ı net-			TT. yasakla-
casagul		hakim,hakem; arabulucu; n _ı betçi, muhafiz			
casal	zusal	evli bir kadının sa _ş ,s _ş ya da başka bir s _ş ;terapтик tedavi			TT. yasal kanun _ş
cah-a	zax	1-) kenar, kıyı, yan; b _ı ğ _ı r; yaka 2-) yaşlı, ihtiyar; iki kişinin yaşça daha b _ı ğ _ı z _ı (genellikle ah-a ile beraber kullanılır)			TT. yaka
zag-a		k _ı ç _ı k _ı ç _ı zuk			An.ağl. zaga
cahan~cagahan	zaxan	k _ı ç _ı k _ı ç _ı demek			
caca	zaca	engel, ait, korkuluk			
cebe	zeve	ok ya da mızrak başı			TT. cebe; Kırg. Cebe
cepseg		silah, silahlı			
Ceger-e(n)	zeger	antilop			TT.ceren
cele	zele	hayvanların bağlı olduğu yerde uzanan ip; bıyük, asma veya sarımsık filizi.			TT. yele
cer	zer	silah(lar)			
cerlig	zerlig	vahşi, doğada yetişen ya da yaşayan; savaşçı			
ces	zes	bakır			

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6 / 1 Winter 2011

ciba~civa	ziva	yeniden doğ-			Kırg. Ces
cilbile-	zilvilex	aldat-, kandır-, cezbet-			TT. cilve; cilve Yapmak
cıl	zil	yıl			TT. yıl
cılaptı	zilavəi	kaydanlık, tencere, keş, tas			Uyg. گلاباڭ
zim [cim kerem]	zim	zimen, zim kerpiç			TT. zim
cimis	zimis	meyve, hurma			TT. yemiş
cimisle-		meyve ver-			
cimislig		meyve bahçesi			TT. yemişlik
cimistى		meyvalı			TT. yemişli
cırgalang		mutluluk, neşe, başarı, saadet			Cırkalan "Kayseri" de köy adı
cırke(n)		kalp, yıldırım			TT. yıldırım
cicig	zicig	kılıç, minyatür			An.ağl. çırçık
cıyl-	zıylı	traş ol- (saçı); yılın kırp-			An.ağl. yılçırı
aba	av	av	ab/aw/av		TT. av
abaanın	avānın	avcı			TT. avcı
adam		adım, yılğış; hızlı			TT. adım
ag-a	agā	bayan, hanım			Hanımağa
ay!		gönlüm			Ay
ayl		aile, ev halkı			Kırg. Ayıl

aylı(n)	aylı(in)	konuk			
aymag		oymak, boy, kabile			TT. oymak
ayrag		kırmızı			TT. ayran
ayag-a(n)	ayaga(n)	şanak, kışse			T _ç ayak kadeh ³
al		kırmızı, al	al	al renk	TT. al
alag		ala, alaca	ala	ala,alaca	TT. ala, alaca
alagazı(n)	alagazı(in)	çok renkli			TT. alacalı
alim-a	alim	elma	almıla	elma	Oğuz: alma
alta(n)	alt(an)	altın	altun		
altay		altay dağları			
anda	and	kan kardeşi	and	ant, yemin	Yak: andagar, andagan; TT. and
araki(n)	arhi(n)	alkollü içki			TT. raki
aral		ada, yarımadaları			TT. ada
arbay	arvay	arpa	arpa, arpaşan	arpa, arpaya benzer, başağı bulunmayan, tanesi olmayan bitki	TT. arpa
arıña	arş	ardıka			TT. ardıka
arıg	arıg	temiz, saf, berrak	arıg	temiz	TT. ari
arıgun		temizlik			
arsalan~ arslan		arslan	arslan	arslan	TT. aslan, arslan
ah-a	ah	ağa, ağabey			TT. ağa

asig	aşig	kçr, kazanç; aikar, fayda	asig	fayda, kazanç, kçr	
bagatur	batar	kahraman, cesur, yiğit, yekeli, kuvvetli			TT. bahadir, batur
bagia	bagš	salkım, demet, paket, bohça, yiğin	bag	bağ, dğm, bağlanacak ip	TT. bağ
bagsi	bagş	çögretmen, eğitmen			TT. Bahşılı tyer adı'
bal	bal	nektar, çsu	bal	bal	
balag		batak, amur	balak	civik amur	Çağ: palak; TTi. balak
balgad	balgas	şehir, kasaba; yıkıntılar			TT. Balgat tyer adı'
balta		balta	balda	balta	Tç balta, paltu
bayan		zenginlik, bolluk	bay	zengin	TT. bay, bayan
bayar		neşe, mutluluk, haz, zevk, bayram			TT. Bayar tsoy adı'
bah-a	bah	kurbaga	baka	kurbaga	An.ağl. baka
baca	baz	bacanak			TT. bacanak
beii(n)	mea(in)~ bia(in)	maymun < sogd.	biin	maymun	
beki	bah	gçñ, sıkı, sağlam, sert, katı, gçbz, iri yarı, gçñ bel	bek	kavi, pek sağlam, sık	TT. pek, berk
bel		bel	bł	bel	
beleg		hediye	belk	armağan	~bñlek, pelek, belex
berke	berh	gçñ, zor	berke	kamai	TT.Berke terekk adı'
besereg	besreg	melez, kırma, karışık			An.ağl. beserek
bizi-		yaz-	biti-	yaz	TT. bitik

bı̄ig		kitabe, belge, not, vesika, el yazısı	bı̄ig	and, sözleşme	<i>~baçig, bıçgas</i>
belen		hazır			TT. Belen tyer adı'
belge	beleg	işaret, alamet, belirti, iz	belḡı	alamet, nişan im, belge	TT. belge
bileḡı-de-	bilüdeh	bile-	bile-	bilemek	TT. bile-
bileḡı ~bile ~bileḡır	bilü ~ bilür	bileği taşı	bileḡı	bileği	<i>~bilev, bileü, bileyi, bilevü</i>
bilig	bileg	akıl, zihin, bilgi, bilim			TT. bellek
bil̄ı̄z ~bilēı̄g ~bilīeg ~bilis̄ı̄g ~bil̄ı̄eg ~b̄ı̄jēeg ~b̄ı̄j̄ı̄eg	biyaljig	yıldız	bilezik	bilezik	TT. bilezik ~bilezik
bog	bog	sıçrantı, pislik	bok	bok	TT. bok
bogıa ~bogıu	bogı	seyahat çantası	boxtay, boxtuy ~bog	elbise bohazı, bohazı	TT. bohazı, bogıa
boguña	bōs	bohazı, tomar, demet			TT. bohazı
bogu-	bōh-	iliştir-, bağla-, bohala-, dola-	bogla-	bohala-, bogla-	TT. bohala-, bog-
bogursug ~bogurcug	bōrsog ~bōrṣog	ekmek, hamur işi	bagırsak	bağırsak	Trkm.: bavursak; Kirg. boorsuk
bol-	bolox	ol-, değişim-, vuku kul-	bol-	ol-	TT. ol-; Kirg. bol-
boru	bor	boz, gri, kir	boz	boz renk	TT. boz
borug-a(n)	borō(n)	yağmur			TT. boran
bosug-a	bosgo	kapı eşiği			Kirg. bosuga
botugu(n) ~botug-a	botgo	deve yavrusu	botu, botuk	deve yavrusu	An. ağl. botuk
b̄ı̄ke		1) Kuvvetli, sağlam, sert, pek; gələn dinə 2) pehlivan	b̄ı̄ke	ejderha, yılan	
b̄ı̄s		bez, keten, pamuk	b̄ı̄z	bez	TT. bez
b̄ı̄çın	b̄ı̄jin	tavşan yavrusu			

budu-	budax	boya-	bodu-	boya-	TT. boy-a-
budug	budag	boya, renk	bodug, bo <u>ğ</u> ug	renk; boy-a	TT. boy-a
budug <u>xi</u>		boyacı, ressam			TT. boyacı
bugu	buga	erkek geyik			An.ağl. buğu
buguday ~buuday	büday	buğday	bugday, budgay	buğday	TT. buğday
bugur-a	bür	erkek deve	bogra	deve aygırı	TT. buğra
bulag		1) pınar, kaynak 2) benekli, alaca			An.ağl. bulak
bur <u>ğ</u> ag	bür <u>ğ</u> ag	bur <u>ğ</u> aç, bezelye, fasulye	bur <u>ğ</u> aç	bur <u>ğ</u> aç	TT. bur <u>ğ</u> aç
buruntag	buruntag	yular, devenin ağızına bağlanan ip	burunduk	yular, burunduruk	An.ağl. burunduruk
buh-a	buh	boğa	boka	boğa	TT. boğa
b <u>ğ</u> d <u>ğ</u> ne	b <u>ğ</u> dne	bildircin			An.ağl. b <u>ğ</u> dene
b <u>ğ</u> leg	b <u>ğ</u> leg	b <u>ğ</u> lk, b <u>ğ</u> lm, grup	b <u>ğ</u> lk	b <u>ğ</u> lk	TT. b <u>ğ</u> lk
buuca	buz	hamur par <u>ğ</u> alarına sarılarak buharda pişirilen et ve sebzeler	-	-	TT. pu <u>ğ</u> aa, po <u>ğ</u> aa, po <u>ğ</u> aa
b <u>ğ</u> rg <u>ğ</u> d	b <u>ğ</u> rged	kartal			Kırg.b <u>ğ</u> rk <u>ğ</u>
b <u>ğ</u> ri <u>ğ</u> n	b <u>ğ</u> ren	b <u>ğ</u> ri <u>ğ</u> n, t <u>ğ</u> m	b <u>ğ</u> ri <u>ğ</u> n	b <u>ğ</u> ri <u>ğ</u> n; doğru, d <u>ğ</u> ri <u>ğ</u> st	TT. b <u>ğ</u> ri <u>ğ</u> n
<u>ğ</u> ag	<u>ğ</u> ag	<u>ğ</u> ag, zaman, s <u>ğ</u> re			TT. <u>ğ</u> ag
<u>ğ</u> ag-a		K <u>ğ</u> lk <u>ğ</u> ocuk (eski)			An.ağl. <u>ğ</u> aga
<u>ğ</u> aha	<u>ğ</u> ah	bebek			
<u>ğ</u> ay	<u>ğ</u> ay	<u>ğ</u> ay < Çin.ch'a			TT. <u>ğ</u> ay
<u>ğ</u> ay <u>ğ</u> ı	<u>ğ</u> ay <u>ğ</u> ı	<u>ğ</u> ay hazırlayan ve sunan kimse			TT. <u>ğ</u> ayıcı

şakı-	şaxix	şakmak taşından ateş çıkar-; parla-	şakıl-	ateş çak-	TT. şimşek şak-
şakıldag	şaxıldag	iris			An.agl. şakıldak
şaklıgan	şaxılığan	1) şimşek, yıldırım 2) elektrik; telgraf			An.agl. şaklıgan
şakır	şaxir	şok beyaz, ak, ışıklı	şakır	gök gülz	TT. şakır
şalm-a	şalam	kement, ilmekli ip; ip, sicim			
şang	şan(g)	şan	şeng	zil, şalpara	
şeber	şever	temiz, pak, saf; arı			An.agl. şiber; Krm. şiber
şecəg ~şənig ~şəieg	ceceg	şæk	şæk şæklen-	şæk şæklen-	TT. şæk, şæklen-
şäge		aşık kemiğinin yassı (diz) tarafı			
şelleg= şeleng		tahta kese	şeling	şini	
şerig ~şirig ~şirig	cereg	asker, ordu	şerig	asker; ordu	~çerik, çeriv, cerü, ceri
şig	şig	yol, yol; doğruluk	şigor	dar yol, kışık yol	An.agl. şigor
şilbugur ~şilbugur	culbür	gem veya yularalaştırılmış			An.agl. şilbir
şile-	şilex	rahatsız, hasta ol-, yorgun ol-; usan-, tıkenmiş ol-	şile-	yaşart-, ıslat-	TT. şile şek-; şile-
şinggis	şinges	unvan; cengiz			TT. Cengiz
şinu-a	şono(n)	kurt			Tç soyadı: Bırteaine
şiray	caray	yüz, ehre; dış gülüş, gülmüş, tavır			Tç soyadı: (GJ) Çiray "millatlet"
şokımag	coximag	tahta şekiş	şomak	asığ, şomak	TT. şomak
şolman ~şolmun	colmon	şolpan, şoban yıldızı, venüs			TT. şolpan
şol	col	şol; issız yer			TT. şol

خىزىنە		bir türükirge			TT. türükirge
dalda	dald	gizli, saklı			An.ägl. dulda
dalu	dal	kıçık kemiği			
darhan		esnaf, sanatçı; kutsal, büyük, meşhur			Türk ad: Tarkan
debter	devter				Türk defter < Tib. debther, Fars ve Grk. den
debteri	devteri	arşivci			
dombura	dombor	kopuza benzer kir kalmuk ensturmanı			TT.; Kırg., Kzk. dombura
el=il		uyuşma, anlaşma, uyum, müttefik	اىل	il, vilayet	TT. il
el ulus		müttefik			
elai(n)	elai(in)	elai, haberci			TT. elai
em	em	ilجىخ, ئارە, ecza; (eski) büyük	em	ilجىخ	TT. em
emai	emai	doktur	emai	eczacı	~emsi
erdem		bilgi, bilim; hür, sanat; akıl iyi (vasif)	erdem, erjem	fazilet, edep, terbiye; hür	TT. erdem
erdeni	erdene	hazine, məcevher, kıymetli taş; kıymetli	erdini	iri inci	< sanskr. radna
er-e	er	adam, erkek	er	erkek	TT. er, erkek
erke		halk, ayıralık; gül, otorite	erk	kudret, iktidar	
erte(n)	ert(en)	eski zaman; eskiden, daha önce	erte	erte	~irte, erde; TT. er, erken, erte
erteken	ertxen	erken			TT. erken
esen		sağlıklı, sağlığı iyi; rahat	esen	sağ, salim	TT. esen
ecen	ezen	efendi, yetnetici, patron	ece, eke, eze	büyük kız kardeş	An.ägl. ece

gudul		k <u>ى</u> ن <u>ك</u> su, <u>ك</u> ay, dere; kanal, su yolu, arık			An.ağl. g <u>ى</u> d <u>ل</u>
ilege-	ilg <u>ى</u>	g <u>ى</u> nder-, yolla-, sevket-	ilet-	ilet-, g <u>ى</u> nder-	krş.T <u>ى</u> let-
iragu	yar <u>ى</u> ر	melodi, ses, uyum, ahenk	ir, yir	ir, irlama	krş.T <u>ى</u> ir/yir~Kirg.cir
yanggir	Yangir	kel, dazlak, <u>ك</u> iplak; etsiz kemik	yag(i)r, yağırılık, ygirla-	yağırı yağırlı sağalt-	krş.T <u>ى</u> ; yağır
yeke	Íx	y <u>ى</u> ce, b <u>ى</u> y <u>ى</u> k, ulu, geniş; daha yaşlı, şahane, g <u>ى</u> rkemli			An.ağl: yeke
kebeg ~kebig	xeveg	kepek	kepek	unda ve başta bulunan kepek	~kebek; TT. kepek
kebeneg		kepenek			TT. kepenek
keregse-	xeregsex	gerekli ol-	kerek	gerek, ihtiya <u>ك</u> , olmalı, yaraşır	TT. gerekse-; gereksin-
kereg	xereg	şey, madde, olay, mesele, olay; ugulama			TT. gerek
keregægen	xereg <u>ى</u> ln	gereksinim			TT. gereksinim
kerektey		gerekli	kereklig	gerekli	
keseg	xeseg	b <u>ان</u> m, kısım, dilim, par <u>ا</u> a; grup; bir an, kısa s <u>ى</u> re	kesek	kesik, par <u>ا</u> a	~kisek, kesik, kes <u>ك</u> ; An.ağl. Keşik
kes <u>ى</u>	xesex	gez-	kez-	gez-	TT. gez-
kirsa	xyars	bozkır tilkisi			An.ağl. karsak
k <u>ى</u> g	x <u>ى</u> g	nağme, melodi, ahenk, m <u>ى</u> zik	k <u>ى</u> g	şiirin vezni, aruzu	~k <u>ى</u> k, k <u>ى</u> ش, k <u>ى</u> ي; TT. k <u>ى</u> ش
k <u>ى</u> gerge [tulum k <u>ى</u> g <u>ى</u> rge]	x <u>ى</u> rg	k <u>ى</u> r <u>ك</u> , akciğer hayvan derisinden yapılan k <u>ى</u> r <u>ك</u>	k <u>ى</u> r <u>ك</u>	kuyumcu ve demirci k <u>ى</u> r <u>ك</u>	TT. k <u>ى</u> r <u>ك</u>
k <u>ى</u> ke [k <u>ى</u> ke nohay]	x <u>ى</u> x	mavi, g <u>ى</u> k mavisi; yeşil; k <u>ى</u> l rengi, kurt	k <u>ى</u> k [k <u>ى</u> k b <u>ى</u> r <u>ك</u>]	g <u>ى</u> k rengi, l <u>ع</u> civert	TT. g <u>ى</u> k TT. bozkurt
k <u>ى</u> ل <u>ك</u>	x <u>لى</u> n	uzun sa <u>ك</u> , k <u>ى</u> ل <u>ك</u>			TT. k <u>ك</u> ل <u>ك</u> ; An.ağl. kek <u>ك</u>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

k _{قى} (n)	x _{قىن}	g _{قى} , gayret, aaba, enerji	k _{قى}	kuvvet; g _{قى} , zor	TT. g _{قى}
k _{قى} y [t _{قى} k _{قى} y]	x _{قى} y	aile, kelam; on evlik k _{قى} k _{قى} y aile, aşiret			TT. k _{قى} y; Fars. k _{قى} y
k _{قى} deri	x _{قى} der	misk geyiği			TT. g _{قى} deri
k _{قى} ren-e	X _{قى} ne	kokarca, sansar			
k _{قى} ring	x _{قى} ne	(koyu) kahverengi			
k _{قى} rd kik _{قى}		aniden patlayıcı bir ses yap-	k _{قى} rt k _{قى} rt ye-	birşeyi "k _{قى} t _{قى} r k _{قى} t _{قى} " ye	TT. k _{قى} t _{قى} r k _{قى} t _{قى} ; k _{قى} t _{قى} det-
k _{قى} rgen	x _{قى} rgen	g _{قى} vey	k _{قى} vey _ى	g _{قى} vey	~k _{قى} deg _ى k _{قى} de, k _{قى} ye; TT. g _{قى} vey
mantau	mantū	sıcak ekmek, mantı			< Çin. man-t'ou T _ق manti
me _{ئى} i(n)	me _{ئى} (in)	maymun	b _{ئى} in	maymun	-
[mergen _{غى} e]		ata s _{قىز}	-	-	
mingg-a(n)	myang-a(n)	bin	ming	bin	~min; TT. bin
modu(n) [modu _{ئى}] [modu(n) odun]	mod(on) - -	ağa _خ , orman, ağa _خ ılık marangoz j _ق piter	otung - -	odun - -	krş. T _ق odun, otun, odung, od _{ئى} n
modunlig	modlog	sık ağa _خ ılıh	otungluk	odunluk	TT. odunluk
m _{ئى} ns(n)	m _{ئى} s(n)	buz	buz	Buz	
mon _{ئى} ug	mon _{ئى} sog	atın boynuna veya g _{ئى} gs _ى ne asılan iri ve kırmızı p _{ئى} sk _ى ll _ى s _ى s _ى s	mon _{ئى} uk	(ayni)	TT. boncuk. ~mon _{ئى} ok, mon _{ئى} uk, mun _{ئى} uk
m _{ئى} ngke	m _{ئى} nh	ebed _ى s sonsuz	mengg _ى	ebed _ى s sonsuz	~meng _ى mengi; TT. beng _ى mengi
m _{ئى} ren	m _{ئى} rn	b _{ئى} y _{ئى} k ırmak veya g _{ئى} l			TT. m _{ئى} ren soy adı'

nazı(n)	nazı	doğan, şahin	laçın	şahin; yiğit adam	TT. laçın
kçg	hçg	nağme, melodi, ahenk, muzik	kçg	şiirin vezni, aruzu	~kçg, kğ, kçy
kçgerge ~kçgçuge ~kegçuge	hçrçg	1)kçjk; akciger, 2)kçprç	kçvrçg kçrçk	kçs, davul, kçjk	TT. kçjk
nersç(n)	ners	mersin	---		TT. mersin
narin	nariyn	ince, hoş; az, dar, zayıf; keskin (ses), tiz, cırtlak	---		TT. narin
nohay	nohay	kçpek, it	---		-
nogtu	nog	yular	---		An.ağl. nokta
noyan	noyin	sakip, efendi, prens, bey, başkan, reis, hçkmدار	---		TT. Noyan ḡad'
nçkçr	nçhçr	arkadaş, dost, yoldaş; koca	---		An.ağl. nçker
obur	ovor	gçñtçşekil; tutum, davranış; kibir, gurur	---		TT. obur
obug ~omug	ovog	aile, boy, klan, kabile	oba	oba	TT. oba
obug-a(n)	ovog	yığın, top, kçme, çbek; taş yığını			TT. çbek
oy		akıl, bilgi, hafıza			TT. oy
oylg-a(n)	oylgo	girdap, kurgaç	---		-
oyug-a	oyo	dikme, dikiş	---		An.ağl. oyulga-
oyugazı	oyoż	terzi, kadın terzi	---		
ol-	olox	kal-, al-, ele geçir-, başar-	---		
olca	olz	bulma, buluş, buluntu; gelir, kazanç; kçr, savaş esiri, ganimet, yağma, kapul	---		TT. olcay
omurugu(n) ~omuruu	omrū	gççşkemiği, kçprçjk kemiği, gççş	---		TT. omurga
onggun	ongon	şamanizme gçre bir eşyada yaşayan ruh, cin, koruyucu ruh; hayalet; saf, kutsal, evliya tçbesi; aile mezarlığı; şaman putu; ak saç	---		TT. ongun

ordu(n)	ord	hükmdarın yaşadığı yer, saray	ordu	hakanın oturduğu şehir	TT. ordu
oru	or	yer, yatak; hoşyer, alan; yol, iz, kalıntı, temel	---		An.ağl. orun
orun	oron	yer, bölge, alan, toprak, kara parçası	orun, urun	yer, mekân, mevki	
otağı(n) ~otuğı(n)	otoğ	doktor, hekim	otağı	hekim, ilâk yapar	T. otağı
چق	چق	ibik, tepe, sorguç, periem (kuşlarda)	---		TT. çbek
نی	نی	pis ve kirli kişi; kaba, saygısız; hain, kinci, kutsal niyetli	---		TT., An.ağl. نی
sacu-	sacax	yay-, yayıl-, sa- serp-, piskit-	sacu-	sacu-	TT. sacu-
sacug	sacag	periem, piskit, saçak; salkım; deste; başak	sacu sacug neng	elbise ve mendil saçlığı saçılımış nesne	TT. saçak
[saçuli]	sacal	tanrılar için aya ya da sıf sunma	---	--	ET. Saçı
sadun	sadan	arkadaş; akraba	---	--	T. Sadun "kişi adı"
sayn	-	iyi, mükemmel; hoş; mahareti, ehliyetli	---	--	T. sayın
sagadag		ok kuburu	---		TT. sadak
sagamal	sāmal	sıf veren	---		TT. sağlamal
sayhan		iyi gürünüşlü hoş, mükemmel, güzel	---		
salkı(n)	salxi(n)	rüzgar	---		An.ağl. salkın
[serigün salkın]		serin rüzgar			
samagur ~samnagur	samür	kaşağı	---		krş T. samagur; yer adı: Samagar
sarımsag ~sarimsang		sarımsak	samsaks ~sarmusak	sarımsak	TT. sarımsak, Sarımsak
sarmay		tısysız deriden yapılmış ceket ya da palto	---	--	--

sartagul		(<i>nvan</i>): Buhara'nın antik çağdaki adı	---	--	T. Sartagul "yer adı"
sahal		sakal, başak diken, kırk lifleri	sakal	sakal	TT. sakal
sebeg	seveg	hasır sepet, bambu sandık	---	--	TT. sepet
Seyreg	siyreg	ince, seyrek, aralıklı	---	--	TT. seyrek
Selbi		kışeli direk, kırık; sopa	---	--	krş TT. Selvi
selengge	selenge	selenga nehri	---	--	--
serigün	serün	serin, taze	---		TT. serin
Sigesün(n)	sis(en)	sidik	sidık	sidik	TT. sidik
sigirdeğür	şürdür	sığırge	sığırge	sığırge	TT. sığırge
silün(n)	şöl	et suyu, torba	---	--	> T. şolen; Kır. Şilen
singhur ~şonghur	şonhor	doğan, şahin	songkur	yırtıcı kuşlarından biri	TT. sungur, songur
sırın	şir	işlenmemiş deri	---	--	TT. sırim
sırug	şurag	değnek, uzun kabuk, direk	sırık, sırik	sırık, adır direği	TT. sırik
sicim	sijim	sicim, ip, sarma; olta	---	--	TT. sicim
songına	songino	soğan	sogan	soğan	TT. soğan
sonu	sono	at sineği	---		An.ağl. suna
sori-	sorix	imtiham et-, yokla-	sor-	sorgu, sor-	TT. sor-, sorgu
sorığ-a	sorigo	deneme, imtihan	sorug	sorma, soru, arama	TT. sorgula-
soru-	sorox	yut-, ikiye aek-, soğur-, em-	sor-	emmek, sor-	TT. sor-; Kır. sor-
sığım ~sığem	sığım	(uzatıldığında) baş parmak ucuyla seren parmak arasındaki mesafe	---	--	An.ağl.. sığım

sɔŋg̊imle ~sɔŋg̊imne	sɔ:nlx	karışla خان-	---	--	--
subay	suway	yıl boyunca bir tay (ya da dana) doğurmamış dişi hayvan (inek, kırak vb)	---	--	Kırg.subay: yavrusuz (hayvanlar hakkında) (KS.II, 667)
sura-		sor-, sorguya اَك- , evlenme teklif et-	sor-sura-	sorgu sor-kullan-	TT. sor-
sur-	surax	نَجْرِن-, اَلِيْش-, alışkin ol-; sor-, soruştur-	sor-	--	Kırg. suroo
surag ~surug		haber, نَجْلِنْتى, bilgi	---	--	--
surgag̊ı [surhu bixig]	surgaya	نَجْرِتَمْنَى ders kitabı, el kitabı	---	--	--
sibe	sib	iğnenin gəzdi delik; gəzenek	---	--	An.ağl. sibe, sib, sive
sýke ~sýk	sýyx, siyx	kape	---	--	An.ağl. sýke
síke	síh	balta	---	--	An.ağl. síke
síñ	sí	sí	sí	sí	
síxg̊ [síxg̊i]	síxg̊ síxg̊a	síxg̊i halk xoban	síxg̊ ---	síxg̊i --	~síxg̊i TT. síxg̊i TT. síxg̊i
şalbur	şalbar	deri pantolon ya da kalıaya اَكِنَمْ	---	--	TT. şalvar
şalág	--	xamur, sulu xamur	---	--	krş T <u>ı</u> balág
şor	--	tuzlu; tuzu az olan tuzlu bataklık	---	--	An.ağl. şor
tabag	tavag	tabak, tepsı	---	--	T <u>ı</u> tabak; Kırg. tabak تَاخَا ئَنَاك'
[tabag sil <u>سِلْ</u>]	--	aporba	---	--	<Ar.tabak [OTAL, 1010]
tabagla-	tavaglav	bir şeyi tabağa koy-	---	--	--
tag		dağ	tag	dağ	TT. dağ

tagar	tār	kaba hali; kaba y <u>ü</u> nden yapılmış ev işi hali, <u>kuval</u> , <u>anta</u>	tagar	<u>kuval</u> , harar	TT. dağar
tagariug	tārcag	cep; <u>anta</u> , ufak <u>anta</u>	---	--	TT. dağarcık; tagar <u>a</u> ; tagarcuk
tayag		değnek, sopa, baston	tayak	dayak, dayanga <u>č</u>	TT. dayak
takiy-a(n) [takiyan-u <u>kaeg</u>]	taxia	tavuk horoz ibiği (<u>kaek</u>); ibik	takuk ~takagu	horoz, tavuk	ET. Takigu >TT. tavuk
tal ~tala	Tal	d <u>ır</u> arazi, step	---	--	Kırg. talaa
tamaga(n)	tamga	m <u>ır</u> h <u>ır</u> ; damga dağlama demiri; as (iskambilde)	tamga	damga	TT. damga
tamaki(n) ~tamiki	tamhiy	t <u>ır</u> ç <u>ın</u>	---	--	-- [TT. T <u>ır</u> mbeki]
tamir	tamir	v <u>ı</u> cut g <u>ır</u> sağlık, enerji; damar	tamur, tamar, tamir	damar	~tamir; TT. Damar
[tamir <u>č</u> ı]		atlet	---	--	--
tamu	tam	derin <u>ak</u> ur, cehennem	tamu	cehennem	<Sansk. tamas
tangsu	tans	<u>akocuklar <u>ı</u>zin şefkat, sevencenlik</u>	--	--	TT. Tansu <u>ad</u> '
tanı-	tanix	kil-; ile tanıdık ol-; (birini, bir şeyi) tanımak	tanu-	daniş-, s <u>ır</u> yle-	TT. tanı-
tarbus	tarvas	karpuz	---	---	TT. karpuz
tari-	tarix	ek-, dik-, toprağı işle-	tari-	ekin ek-	TT. tarım
tariy-a(n) [<u>ka</u> ğan "] [har-a "]	taria	tahıl; tarla buğday <u>av</u> dar	---	---	TT. tahıl
tariyazı(n)	tari <u>č</u> a	<u>ki</u> ft <u>č</u> a, k <u>ır</u> y <u>ı</u> l <u>ı</u>	tari <u>č</u> a, tarı-d <u>č</u> a	<u>ki</u> ft <u>č</u> a, ekinici	TT. tarımcı
tariyalang	tariala(g)	tarla; tarım	tarıgl <u>ı</u> g	tarla	TT. tarla

tarilan=tarlan	---	benekli, rengarenk; şerit	---	---	TT. Tarlan ḫad'
tarmagur= tarmugur	tarmür	tırmık	tarmak	yırtıcı hayvanların penası	TT. tırmık+la-
tasam-a= tasım-a	tasam	tasma, deri kayış; şerit	---	---	TT. tasma
tavar=tabar	tavar	mal, eşya; malk, menkul mal	tavar, tavar	mal, malk, eşya	TT. davar
tebsi	tevş	tepsi; yalak	teysi	tepsi, sofra	TT. tepsi
tebsile-	tevşlex	tepsiye koy-	---	---	---
tegerm-e	terem	değirmen	teirmen	değirmen	TT. değirmen
tegerme <i>əi</i> (n)		değirmenci	---	---	TT. değirmenci
temege(n)	teme	deve; fil (satranç)	teve, tivi, tevey, teve, teviy tevi	deve	TT. deve
temege <i>əi</i> (n)		deveci, deve səren	---	---	TT. deveci
temegeligen-e		yusufəuk	---	---	---
tem <u>ç</u>	t <u>ç</u> m <u>ç</u>	demir	Tem <u>ç</u>	demir	~temir; TT. dmir
tem <u>ç</u> i(n)	t <u>ç</u> m <u>ç</u> i	demirci, nalbant	tem <u>ç</u> i	demirci	TT. demirci
tem <u>ç</u> rlig	t <u>ç</u> m <u>ç</u> rlig	demir; metal	---	---	TT. demirli
teng	ten(g)	denge, eşitlik	teng	denk, akran	TT. denk
tengəe- = tengəi-	tendex	dengele(n)-, eşit ol-	tenger-, tenges-, tengle-	denkleştir- denleş-, denk et-	TT. denkleştir-
tenggelig	tengleg	dingil	---	---	TT. dingil
tenggeri ~tngri	tenger	tanrı; cennet; gök yuzə	tengri	tanrı	~tenggiri; TT. Tanrı
tenggis	tenges	deniz, göl	tengiz	deniz	~tengis, teniz, TT. deniz
tenggis <i>əi</i> (n)		denizci	---	---	TT. denizci

terelig ~terlig	terleg	pamuk c̄bbe	---	---	TT. terlik
tobarag ~tobrag	tovrog	toprak, tuz	toprak, topurgan	toprak	TT. toprak
toloxi	tovia	d̄ğme, uia (memе ucu, siše ağzı); kurşun mermi	---	---	---
togmag	har-a togma	ilk akla gelen ve T̄rklerde verilen ad.	---	---	---
togta-	togtox	dur-, istirahat et-karar ver-	---	---	---
toġuġaq ~toġurug	tōrəog	xięegin tomurcuğu	---	---	TT. tomurcuk
togusu(n)	tos(on)	toz, zerre	toz	toz	TT. toz
toc	toy	d̄üşün t̄reni, şölen	toy	ordu kurağı	TT. toy
togusha(n)	tosgo(n)	tuğla	---	---	---
tolı(n)	tol, tolin	ayna	---	---	---
[" biġ]		sɔzl̄k	---	---	---
tomurçag	tomorcog	balık ağı; hayvan ağızlığı	---	---	---; TT. tor vāg'
torımtay ~torumtay ~turumtay ~turımtay	---	atmacanın erkeği; ufak yırtıcı kuş	torun	deve yavrusu	TT. torun TT. Torumtay soy adı?
tortug	tortog	kurum (iş), lamba iżi			TT. tortu
torum	torom	ikinci yaşındaki gena deve	torum	deve yavrusu	Krş.T̄ torun
totı	tot	papağan	---	---	< Fars.tat
tour	tor	ağ	tor	tuzak, ağ	TT. tor
tohum	tokom	eyer bağlamak, keke ya da deriden yapılmış eyerlik	tokum ~tugum	kesilen hayvan derisi	~tugum, tokum "eyer altına koyulan keke"
tɔl		yeni doğmuş hayvanlar, hayvan artışı	tɔl	dɔl	TT. dɔl
tɔlx	tɔlx	nde-	---	---	Kırğ.tɔlemiş, tɔlegen

t <u>ن</u> ج <u>ع</u> ge(n)	t <u>ن</u> ج <u>ع</u> g, t <u>ن</u> ج <u>ع</u> n	ge <u>ئ</u> en yılın kuzusu	---	---	---
t <u>ن</u> ر <u>ى</u> [hurim t <u>ن</u> ر <u>ى</u>] [ulus t <u>ن</u> ر <u>ى</u>]	t <u>ن</u> r	a)kanun, nizam; g <u>ئ</u> az, rejim; kaide, h <u>ئ</u> k <u>ى</u> met, devlet b)şölen, ziyafet, d <u>ئ</u> ş <u>ى</u> n d <u>ئ</u> ş <u>ى</u> n t <u>ن</u> reni millet, h <u>ئ</u> k <u>ى</u> met	t <u>ن</u> r, t <u>ن</u> re --- ---	evin veya odanın en iyi, en çnemli yeri, sediri --- ---	ET. t <u>ن</u> r <u>ى</u> TT. t <u>ن</u> re, t <u>ن</u> re --- ---
t <u>ن</u> ر <u>ى</u>	t <u>ن</u> ر <u>ى</u> x	h <u>ئ</u> r olarak doğmak	t <u>ن</u> r <u>ى</u>	yaratıl-	TT. t <u>ن</u> re-
tugulg-a(n) ~togulg-a	tugulga	kalay, kurşun	---	---	---
tug	---	bayrak, sancak	tug	tu <u>غ</u>	TT. tu <u>غ</u>
tug <u>ى</u>		bayrak, sancak taşıyıcısı	---	---	TT. tu <u>غ</u> cu